

Tatjana Aparac

Biti bibliotekar : jučer, danas, sutra

Sažetak

U članku su predstavljena stajališta poznatih teoretičara knjižničarstva o poslanstvu bibliotekara, njegovim zadaćama i potrebnim znanjima i vještinama u ostvarivanju tih zadaća. Posebno se upućuje na poznato izlaganje španjolskoga filozofa i politologa Jose Ortege y Gasete iz 1934. godine kojemu se danas, u doba snažna utjecaja računalnih i telekomunikacijskih tehnika na knjigu, knjižnične službe i usluge, vraćaju naši suvremenici tumačeći njegove teze vezane uz poslanstvo bibliotekara i knjigu kao društvenu potrebu.

Uvod

Naslov ovoga rada mogao bi odmah u čitatelja izazvati podozrenje ili ga uputiti na zaključak o pretencioznosti samoga autora. Potrebno je zato odmah se ograditi. Tema koja nas zanima, naime, puna je kontroverzi i zasigurno ju nije moguće obraditi u jednome radu ograničena opsega. Namjera nam je stoga naglasak staviti na teorijske rasprave o zadaćama i filozofiji profesije i profesionalaca te uputiti na dominantne teorije o bibliotekaru, odnosno o njegovim zadaćama, znanjima i vještinama potrebnim da bi se te zadaće uspješno ostvarivale. Drugim riječima, zanimalo bi nas što je u srži poslanstva knjižničarstva kao društveno korisne djelatnosti i što to čini profesionalcem bibliotekara koji je knjižničarstvo odabrao za svoje životno zanimanje.

Poslanstvo bibliotekara, valja odmah kazati, nije lako odrediti. Pokušavali su to mnogi, pa čak i veliki mislioci, među kojima Jose Ortega y Gasset na samome početku svojega čuvenog izlaganja s uvjerenjem konstatira da je ono "enormous and frightening". Karijera je, prema Jose Ortega y Gassetu, "(...)poslanstvo određeno društvenom potrebom koje je pojedinac slobodno izabrao i prihvatio, a sâmo je poslanstvo bitna sastavnica ljudskog postojanja. Bez "(...)čovjeka nema poslanstva (...)", kaže Ortega y Gasset i dodaje "(...)bez poslanstva nema ni čovjeka". Da je u profesionalnome smislu poslanstvo rezultat pojave društvene potrebe za određenim djelovanjem, opće je prihvaćeno gledište. U slučaju knjižničarstva, ta se potreba pojavila tek onda kad je knjiga prihvaćena kao "društveno potrebna". Premda Ortega i Gasset ovu tezu potanko razrađuje, ona nije bila nova niti u njegovo doba. Povjesničari i sociolozi knjižničarstva temeljito su se pozabavili razvojem i ulogom knjige u društvu. Nedvojbenim se danas čini stajalište da je knjižničarstvo duboko ukorijenjeno u kulturu i da odražava potrebe društva za komuniciranjem kroz vrijeme i prostor. Svaka veća promjena društvenog ideala rezultirala je određenom mogućnošću u knjižnici, rekao bi Jesse Shera, a dužnost se bibliotekara usklađivala prema značenju knjige kao društvene potrebe.

Za našu raspravu važnim nam se čine stajališta onih teoretičara koji su nastojali proniknuti upravo u tu vezu, ističući društvenu odgovornost bibliotekara koju je on prihvatio svojom slobodnom voljom.

Pokušaji da se opiše i objasni poslanstvo knjižničarstva, prema Ortega y Gassetu, neprimjereno su se vezivali uz osobu koja obavlja knjižničarsku djelatnost ili uz apstraktne ideje kojima se nastoji jednom i zauvijek odrediti što je to knjižnica. Mnogovrsnost i raznovrsnost bibliotekarovih zadaća uglavnom su se tumačili prirodom poslova koji se obavljaju unutar knjižničnih ustanova. Ali, nedostajalo je, ono što uočava i izdvaja Ortega y Gasset - tumačenje društvene potrebe zadovoljenju koje profesija teži. Tu potrebu on razumijeva kao stanje u kojemu je knjiga postala društveno neophodna. Međutim, kako se ta potreba zadovoljava, tko ju usmjeruje i zašto, pitanja su koja su duboko srasla sa samom prirodom knjižničarskoga poziva: da li je bibliotekar izvršitelj politike koju mu nameće šira ili neposredna zajednica korisnika, ili se njegov profesionalni rad zasniva na općoj dobrobiti društva, s kojom se pojedina zajednica korisnika može ali i ne mora slagati. Prisjetimo se nekih ranijih gledišta.

Zadaće bibliotekara

U poznatoj raspravi o ulozi bibliotekara u procesima širenja univerzalnog znanja, J. Dury je smatrao da bibliotekar mora obavljati tri osnovne dužnosti: da mora sudjelovati i pomagati u procesima učenja, da mora čuvati znanje i da

mora omogućavati njegovo korištenje. Takva su Duryeva stajališta zainteresirala njegove suvremenike (primjerice, S. Hartliba, W. Pettya) okupljene u tzv. *Hartlibovu kružoku*. Zanimljivo je da je u raspravama koje su se vodile u Hartlibovu kružoku značajno mjesto pripadalo zadaćama onih osoba koje su trebale posredovati u prenošenju znanja i informacija. Jedna od bitnih sastavnica takve mreže prema njegovoj su zamisli bili glavni bibliotekari (*chief library-keepers*), koji bi upravitelja obavještavali o postojanju knjiga i rukopisa i o mogućoj opskrbi novim knjigama. Slično je predlagao i G. W. Leibniz koji je kao bibliotekar bio zaokupljen sređivanjem i kodificiranjem postojećega znanja zabilježenog u knjigama, ali i načinima djelotvorna obavještavanja o zabilježenim i nezabilježenim korisnim istinama. Leibniza su napose zanimali posebni postupci za pohranu i pretraživanje informacija stvorenih na osnovi dostupna zabilježenog znanja, ali i ustanovljivanje polazišta za otkrivanje znanja koje nije zabilježeno.

U svojoj poznatoj knjizi *The reformed librerie-keeper* (1650) J. Dury tvrdi da su knjižnice i bibliotekari zaposleni u njima vrlo važni u velikom pokretu preobrazbe i unapređivanja znanja. Takvo je gledište prevladavalo sve do sredine 19. stoljeća. Tada je već mnoštvo knjiga u knjižnicama, velik broj zaposlenih u knjižnicama, ali zanimanje još nije društveno prihvaćeno. Načelo korisnosti knjižničnih ustanova za društvo i načelo otvorenosti njihovih fondova širokim slojevima građanstva utjecat će na jačanje svijesti o potrebi za knjižničarstvom kao društveno korisnoj djelatnosti. Djelatnost bibliotekara kao promicatelja znanja i savjetnika u procesima izobrazbe i samoizobrazbe korisnika, postaje sve značajnijom. To je doba u kojemu, primjerice, M. Dewey 1876. ističe da idealan bibliotekar mora težiti za tim da fond svoje knjižnice popuni najboljim knjigama o najboljim predmetima, brižljivo pazeći na želje svojih posebnih korisnika, te da uz pomoć tako probranog fonda mora promicati knjigu i buditi želju za čitanjem. Ali, time se ujedno otvara i pitanje koje su to knjige najbolje i kako izbjeći zamku dociranja ili čak ugrožavanja korisnikove slobode izbora.

Svako je društvo i svako doba tijekom razvoja pisane civilizacije zrcalilo određeni odnos prema knjizi kao društvenoj pojavi i prema njezinu korištenju. Stoga je i pitanje njezine vrijednosti nailazilo na različita tumačenja, a dužnosti su se bibliotekara, kako kaže Ortega y Gasset, mijenjale izravno oviseći o značenju knjige kao društvene potrebe: demokratsko je društvo kćer knjige, trijumf knjige koju je napisao čovjek nad knjigom Božjom i nad zakonima autokrata. U takvu ozračju otkrivamo dva pristupa tumačenju zadaća bibliotekara. Prema prvome, bibliotekar ne mora biti profesionalac, već "aktivist" koji znade kako treba komunicirati s korisnicima i kako ih treba poticati na čitanje, najčešće u skladu s vladajućom ideologijom. Pod utjecajem teorije i prakse zapadnog knjižničarstva sve više, ali postupno, prevladavala drugo gledište prema kojemu bibliotekar treba biti školovan stručnjak čije su zadaće mnogobrojne i ne odnose se jedino na odgojno-obrazovnu funkciju knjižnice i knjižničarstva uopće, već i na njihove informacijske i općekulturološke funkcije. U razdoblju jakih društvenih promjena od bibliotekara se, između ostaloga, očekuje da dadu doprinos u procesima demokratizacije i to ponajprije na osnovi kvalitetne i djelotvorne organizacije dostupnosti i korisnosti knjižničnih fondova i informacija. Pritom, posebna se pozornost obraća na utjecaj koji bibliotekar može imati na tijek komunikacije koja se ostvaruje između zabilježenog znanja i (krajnjeg) korisnika.

Da bi knjižnična djelatnost mogla odgovoriti na potrebe i zahtjeve društva, potrebno je da se u njezinu okrilju organiziraju odgovarajuće službe i usluge. Djelatnost se knjižnica može, prema Sherai, sagledati preko triju sfera iz kojih on izvodi teoriju o njezinoj trostrukoj određenosti: atomističkoj, sadržajnoj i kontekstualnoj. Atomistička je sfera predstavljena knjižničnim tehnikama, sadržajna ili konceptualna intelektualnim sadržajem fonda, a kontekstualna društvenim i kulturnim okruženjem u kojemu se obavlja knjižnična djelatnost. Ako su promjene u okruženju znatne i pritom izravno mijenjaju navike ljudi i odnose među njima, kao što je to zabilježeno primjerice u vrijeme pojave tiskarstva ili pak u vrijeme rastuće primjene računalnih i telekomunikacijskih tehnika, kontekstualna će sfera snažno djelovati na druge dvije. U takvom kontekstu, suvremeni teoretičari prihvaćaju, bez značajnijih odstupanja, stajalište prema kojemu bibliotekar mora posjedovati određena opća i stručna znanja i sposobnosti za svrhovito sređivanje podataka i korištenje informacijskih izvora, ali i vještinu prilagodbe novonastalnim uvjetima, da bi mogao odgovoriti na mnoga i raznolika pitanja svojih korisnika. Bibliotekar današnjice, dakle, mora biti upoznat sa svim mogućnostima koje knjižnicama nudi suvremena telekomunikacijska tehnologija, odnosno treba razumjeti koje je mjesto knjižnice u mrežnome okruženju danas i sutra, da bi mogao pravodobno uspostaviti odgovarajući sustav usluga prema potraživanjima korisnika izravno (osobno ili uz pomoć vlastita računalna priključka) ili neizravno (uz pomoć drugih informacijskih posrednika). Bibliotekar, mora posjedovati znanja i vještine koje će omogućiti plodonosan spoj djelatnosti u svim navedenim sferama.

Raspravljajući o mogućim teorijskim osnovama informacijske znanosti, J. E. L. Farradane je isticao nužnost posredovanja komunikacijskih medija u ostvarivanju neizravne komunikacije. Međutim, budući da je prenošenje misli i doživljaja na bilo koji komunikacijski medij podložno neredu i greškama, mora se računati s tim da će se u procesima u koje su uključeni posrednici, nered i greške povećavati. Farradane pritom navodi moguće greške u pripremi određenog teksta, njegovu tiskanju, indeksiranju, kodiranju, pohrani i rukovanju. Bibliotekar kao posrednik

u komuniciranju u tom je smislu jedan od primalaca poruke i jedan od mogućih unositelja 'nereda'.

Za C. H. Rawskog, knjižničarstvo je sustav djelatnosti u koji su uključeni zapisi o znanju i usluge ljudima, ali i intelektualni i materijalni aparat te znanje koje je potrebno da bi se stvorili uvjeti za podržavanje i stvaranje što djelotvornijeg pristupa zabilježenom znanju. Budući da, prema njegovu mišljenju, knjižničarstvo podrazumijeva složenu situaciju u kojoj se zbiva svakodnevni rad bibliotekara (odgovaranje na upite korisnika, rješavanje problema, razvijanje djelotvornijih postupaka za kvalitetne odgovore), djelatnosti vezane uz otkrivanje i razumijevanje epistemoloških disciplinarnih aspekata i svojstava, te djelatnosti vezane uz znanstvena istraživanja unutar samog knjižničarstva radi jačanja njegove teorijske osnove, očigledno pred bibliotekara postavljaju složene zadatke. Nastojeći obogatiti korisnikovo znanje pomoću zapisa o znanju i znanja zasnovanih na zapisima o znanju, bibliotekar poduzima odgovarajuće mjere u odabiru i nabavi građe, njezinoj zaštiti i sređivanju. Pritom se, s jedne strane susreće sa strukturalnim i funkcionalnim svojstvima objekata na kojima je zabilježeno znanje i znanje o znanju, te potrebom da te objekte nadgleda, a s druge strane mora poznavati osobitosti komunikacijskih procesa u kojima se pojavljuje čovjek.

Belkinovo stajalište o važnosti kognitivna pristupa za razumijevanje komunikacijskih procesa, koji se zasniva na ideji o čovjekovoj percepciji, razumijevanju (*cognition*) i strukturi znanja, čini se prihvatljivim i za tumačenje uloge bibliotekara u tim procesima. Cilj je svakog pretraživanja ili potraživanja informacija, naglašava Belkin, u tome da se usuglase kognitivne strukture autora s kognitivnim strukturama informacijskih djelatnika i korisnika. Bitan su element u tom smislu različiti vidovi bibliotekarove predodžbe o svijetu koji ga okružuje, o dokumentima i o korisnicima, dakle sve ono što se saznaje na osnovi vlastita iskustva ali i na osnovi znanja i vještina stečenih kroz obrazovni sustav. U tom su smislu, i uloga bibliotekarskih školi i njihov pristup budućim stručnjacima vrlo važni.

Na tu činjenicu upozorava i Hans-Peter Geh kada kaže da bibliotekarske škole ne smiju više podučavati o činjenicama, već o tome kako steći određene sposobnosti (npr., samosvijest i odgovornost, sposobnost za doživotno učenje, otvorenost duha, društvenu angažiranost, apsolutnu sposobnost upravljanja računalno pohranjenim podacima) i kako usvojiti i pridržavati se načela profesionalne etike. Bibliotekar budućnosti, prema njegovu mišljenju, neće biti nužno elektronički bibliotekar, niti će se njegovo poslanstvo zasnivati samo na brizi oko očuvanja zabilježenoga znanja. Bibliotekar budućnosti će generirati, čuvati i unapređivati intelektualni i fizički pristup zabilježenu znanju. Kvaliteta budućih knjižnica ovisit će ne samo o kvaliteti fonda već i o mogućnostima elektroničkih službi da optimalno koriste svjetske kulturne resurse. Ili, da dodamo, ovisit će o maksimalnom usklađivanju službi zasnovanih na vlastitome fondu (kako god široko postavljen bio) i osiguravanju pristupa svim relevantnim izvorima.

Rasprave o poslanstvu bibliotekara

O tome kako bi se bibliotekar trebao ponašati, ostvarujući svoje poslanstvo - osiguranje pristupa znanju i obavijestima koje zanimaju njegova korisnika - u stručnoj je literaturi dosta napisano. Dva su motrišta posebno prisutna: jedno prema kojemu je bibliotekar neutralan posrednik, i drugo prema kojemu bibliotekar treba neutralnost zamijeniti akcijom s određenom svrhom. Bibliotekar koji je indiferentan prema prirodi korištenja znanja i informacija, odnosno prema njihovom korištenju u svrhu koju humanizam ne može prihvatiti, nije čovjek, već stvar, tvrdi R. Benge. Svaki profesionalac, pa tako i bibliotekar, djeluje unutar određenog političkog, ekonomskog, društvenog i kulturnog okruženja. Postići, stoga, profesionalnu objektivnost i suzdržanost, znači steći umijeće balansiranja između efekata tih djelovanja unutar društva. U mnogim slučajevima, knjižnice nisu imale problema u sagledavanju važnosti konteksta svojega djelovanja, niti su bibliotekari propustili prepoznati različite društvene i kulturne skupine i izići u susret njihovim potrebama. Pojava narodnoga knjižničarstva možda je najbolji primjer za tu tvrdnju, premda je upravo u području selekcije građe u narodnim knjižnicama i uspostavljanju službi za različite kategorije korisnika koje one opslužuju, uočeno mnoštvo tumačenja vezanih uz ulogu bibliotekara, njegovu neutralnost ili, u opreci s time, njegovu akciju.

O toj je dvojbi jasno i bez ustezanja progovorio i Ortega y Gasset, tumačeći da se uz pojam i pojavu knjige vezuje rastuća i nekontrolirana proizvodnja knjiga (postoji već previše knjiga), da je uočljiva nekorisnost mnogih među njima (mnoge su među knjigama nekorisne i glupe, a mnogih knjiga nedostaje) te izvodeći iz toga zadaću bibliotekara: da vodi nestručna čitatelja kroz tu *selvu selvaggiu*. Pritom, on nije neutralan posrednik, već "gospodar bijesne knjige". Takva gledišta Ortege y Gasset na našla su na burne reakcije, napose u Americi, i intenziviralo rasprave o poslanstvu bibliotekara. Pa ipak, ističu J. F. Sosa i M. Harris, nikad dotada nije nitko, tako poznat i priznat u međunarodnoj znanosti i kulturi, ukazao na to da zadaćama bibliotekara treba pridružiti još jednu: da djeluje kao "(...)filter postavljen između čovjeka i bujice knjiga."

Na ovome mjestu valja nam uputiti na Lestera Asheima, čiji je rad imao znatan utjecaj na profesionalce u Americi

u razdoblju nakon Bellovih teza o postindustrijskome društvu. U članku *Not censorship, but selection* iz 1953. godine Asheim se odupire tezi o nužnosti da bibliotekar utječe na korisnikov izvor nudeći mu i sugerirajući mu samo najbolje: bibliotekari mogu izabrati najbolje, ali ne smiju propisati najbolje, zaključuje.

Interpretacije i misinterpretacije teorije o poslanstvu bibliotekara koju je postavio Ortega y Gasset, intenzivirale su se ponovo osamdesetih godina s povećanom brigom za poljuljani ugled bibliotekara u eri snažne dominacije informacijskih koncepata, i s pojavom novih profila informacijskih stručnjaka.

Tako se i Asheim, u članku iz 1982. *Ortega revisited*, vraća osnovnim postavkama Orteginim da bi uputio američke bibliotekare na ozbiljno sagledavanje implikacija "informacijske paradigme". On bilježi širinu i dubinu do koje ide novi tehnološki razvoj i činjenicu pretrpanosti informacijama, da bi uputio na to da bibliotekari trebaju još jednom u razvoju svoje profesije promotriti ulogu koju imaju u društvu - kriterij je za bibliotekara u svakome slučaju potreba pojedinačnog korisnika.

No, već i prije toga, sredinom pedesetih i početkom šezdesetih Shera također ukazuje na to da je knjižnica kao repozitorij zabilježenog znanja snažan instrument stalne moći pri diseminaciji kako Dobra tako i Zla, te da tako knjižnica može biti štetna i krivo usmjerena kao što može biti korisna. Prema njegovu tada izrečenu uvjerenju, koje će u nešto izmijenjenom, ali ne potpuno drukčijem iskazu, ponoviti početkom osamdesetih godina, ukazujući na slične probleme, toga puta povezano s primjenom računalnih tehnika u knjižnicama, proizlazi da bi knjižnice mogle, "(...) ako su u rukama onih koji su napustili bibliotekarski sveti credo, odnosno predanost svojemu poslanstvu, uništiti osnove demokracije i postati instrumentom u službi rasta diktature." Ili bi, da tome pridodamo i najnovije rasprave, mogle voditi još većem i bržem produbljivanju jaza između bogatih i siromašnih.

Teza prema kojoj je dužnost bibliotekara da omogući pristup znanju i obavijestima svima pod istim uvjetima, nalazi danas dosta zagovornika. Proizvodnja, upravljanje i prodaja informacija, tumači se, sasvim je nešto drugo od osiguravanja pristupa. "(...)Približavajući se 21. stoljeću, telekomunikacijska je revolucija u središtu zbivanja. Elektonička tehnologija može Vam pomoći da nađete posao u nekoj drugoj zemlji ili da čitate kongresne spise on line. Može povezati studenta s mjesnom knjižnicom ili s Kongresnom knjižnicom. Ali, što se zbiva kad djetetovi roditelji ili njegova škola ne mogu nabaviti računalo? što ako ni Vi nemate računalo u svojem domu. Informacijska autostrada obećaje bogatsvo obavijesti, ali također prijeti da produbi jaz između "informacijski bogatih" i "informacijski siromašnih". Naši preci su mudro ulagali u knjižnice kao zajedničko izvorište knjiga. Danas se čini još logičnijim pomagati knjižnice da nabavljaju moćnu i skupu tehnologiju koja je potrebna za dobivanje elektroničkih obavijesti. Ništa nije važnije za budućnost naše demokracije od osiguravanja javnosti pristupa obavijestima. Zato trebamo naše narodne, školske i visokoškolske knjižnice on line. Tehnološka se revolucija odvija SADA, I sada je vrijeme da se pomogne Vašoj knjižnici i svim knjižnicama u njihovu nastojanju da osiguraju jednakopravnost na informacijskim superautocestama".

Ovo su samo neke od naznaka bogatstva misli i teza, suprotstavljanja i prihvaćanja, koja nedvojbeno upućuju na to da je poslanstvo bibliotekara vrlo teško jednoznačno odrediti. S druge strane, čini se da bi i u nas takve rasprave bile, ako ne nužne, a ono bar potrebne.

Biti bibliotekar danas, misleći na sutra

Prihvatimo li stajalište o nužnosti zasnivanja poslanstva bibliotekara na potrebu da se društvu predstave svi zapisi koje je čovjek tijekom razvoja civilizacije stvarao, prikupljao i čuvao, odnosno da se osigura dostupnost do zabilježenoga znanja kad god se za to ukaže potreba, valja se poput P. Wilsona, zapitati da li je bibliotekar katalogizator, bibliograf, priređivač kazala, on line tragač, osoba koja odgovara na pitanja, osoba koja priča djeci priče, koja planira, ili rukovodi? Da li je bibliotekar osoba koja objedinjuje u sebi gomilu vještina ili je pak nešto drugo? Njegov je odgovor - bibliotekar je specialist - knjižnični ekspert, osoba koja znade kako postaviti, organizirati i održavati djelatnost u knjižnici. Bibliotekar poznaje instituciju knjižnice, znade njezino mjesto u društvu, i znade je organizirati na način da odgovara na zahtjeve društva.

Koja su mu znanja i vještine za to potrebni? Da li je informacijski stručnjak, koji se usmjeruje prema tržištu prijetnja profesiji bibliotekara ili samo ukazuje na to da suvremeno društvo, koje svoj razvoj i svoju budućnost zasniva na organiziranom posredovanju i dobavljanju obavijesti, treba cijelu lepezu stručnjaka, među kojima su i nadalje bibliotekari nezaobilazni profesionalci u tzv. javnom informacijskom sektoru. Trebaju li mu pritom nužno i tehnička i društveno-humanistička znanja, ili takva znanja valja mudro nadopunjavati jedna s drugima?

Vezano uz pojavu računalne tehnologije i telekomunikacija u raspravama o potrebnim znanjima i vještinama bibliotekara potrebno je uputiti i na gledište prema kojemu profesionalci trebaju imati prirodoslovno i tehničko, a ne

humanističko-društveno obrazovanje. Takvo je gledište vrlo često u raspravama s početka sedamdesetih i osamdesetih godina (npr. Faithorne, Slamecka, Urquart i dr.), kada je nedovoljna snalažljivost, a pokatkad i odbijanje bibliotekara da prihvate nove tehnike i metode rada, naprosto izazivala na usporedbu koncepta o profesionalcima koji u jednoj tako uslužnoj orijentiranoj djelatnosti kao što je knjižničarstvo, pa i informacijske djelatnosti općenito, ne uspijevaju odgovoriti na zahtjeve koje pred njih postavljaju njihovi korisnici jer su zaokupljeni ulogom čuvara humanističke tradicije. Tome je suprotstavljen koncept o profesionalcima koji posjeduju tehnička znanja koja su im dovoljna da usluže svoje korisnike. Međutim, pritom se često zanemario jedan važan preduvjet za uspješno funkcioniranje tog koncepta u praksi: nužnost da takav pojedinac pronikne u svrhu svojega djelovanja, da razumije širi kontekst, unutar kojega je posebno važno mjesto nasljeđa u odnosu na potrebe danas i u budućnosti. Dakako, razumna će osoba svakako biti sposobna da umješno koristi svoje humanističko obrazovanje i novostečene vještine, ili će kao osoba tehničke vokacije željeti produbiti svoja saznanja o prirodi posla kojime se bavi. U programima europskih bibliotekarskih škola ovaj pristup, premda nedvojbeno ugrožen nametanjem ideje o informaciji kao robu i o knjižnici kao ustanovi koja treba odgovoriti na zahtjeve tržišta, još je uvijek zastupljen. Primjetno je, međutim, posljednjih godina da se primjerice u američkom obrazovanju, koje je bilo zaokupljeno dominantnom ulogom tržišne orijentacije i tehnicizma, ukazuje na potrebu vraćanja humanističkoj tradiciji. Tako je npr. Gerhard Caspar, predsjednik Sveučilišta Stanford, u svojem programu znatno veću pažnju i sredstva posvetio predmetima iz humanistike negoli njegov prethodnik za čijeg je razdoblja uprave karakteristično bilo silno odvajanje sredstava za istraživanja o prirodoslovlju i tehnici, a znatno zanemarena istraživanja u društveno-humanističkim znanostima. Shera je, uostalom, takav trend najavio još 1982. kada je ukazao na to da "(...)računala na mogu ovladati područjem čovjekove glavne zaokupljenosti, a to je vlastita humanizacija, ono što je bit vlastita postojanja: osjećajnost, ekspresivna inteligencija, ljudska srčanost i kreativnost. Ili, kažimo, nisu još ovladala.

Ovako široko postavljene, navedene teze potiču na tumačenje ideoloških i konceptualnih promjena koje utječu na profesionalni identitet. Da bismo, međutim, ukratko prikazali o kojim se zadacima bibliotekara najčešće raspravlja u stručnoj literaturi, i koje sve vidove njegovog djelovanja treba uzeti u obzir, poslužiti ćemo se Schraderovom sistematizacijom. Naime, on primjećuje da se u stručnoj literaturi koju je proučio funkcije bibliotekara mogu svesti na sedam generičkih nizova. Prvi niz obuhvaća definicije koje polaze od obrazovnih funkcija knjižnične djelatnosti i zadataka bibliotekara s tim u vezi. Drugi se niz odnosi na funkcije i zadatke informiranja, treći je povezan s ciljem da se u korisnika razvija čitateljski ukus, a četvrti uključuje nastojanja na tome da se korisnici potaknu na čitanje. Zadaci bibliotekara koji proizlaze iz rekreacijske funkcije knjižničnih ustanova u osnovi su definicija iz petoga niza. Pojedini su autori (šesti niz) isticali da je dužnost bibliotekara da rade na znanstvenim projektima i time pridonose unapređivanju znanja, a u sedmoj su skupini definicije onih autora koji su naglasak stavljali na zadatke bibliotekara u procesima upravljanja znanjem.

Nedvojbeno je da je pred bibliotekarom danas niz zadaća, ali je njegovo posredničko djelovanje, od najranijeg doba vezano uz instituciju knjižnice, a danas i u budućnosti sve više uz kompjutorizirane mreže i mogućnosti koje nudi telekomunikacijska tehnika, i dalje jedno od temeljnih uporišta njegova profesionalnoga identiteta. U ranijim teorijskim radovima u kojima se nastojao opisati lik bibliotekara i objasniti priroda njegovih poslova i zadataka, nailazilo se na mnogo više misli i stavova o odnosu knjižničara prema knjižničnoj građi negoli prema korisnicima. I odnos prema građi najčešće se tumačio kao odgovornost bibliotekara za njezino prikupljanje i čuvanje. Poslije se, posebno nakon šezdesetih godina 20. stoljeća, sve više ističe upravo korištenje i odnos bibliotekara prema potrebama i zahtjevima korisnika, pri čemu se kakvoća knjižničnih usluga prosuđuje s obzirom na umijeće bibliotekara da odabere i sredi knjižničnu građu te pruži obavijesti o ukupnoj dostupnoj građi i informacijama. Glavni cilj struke u tom se razdoblju iskazuje kao osiguravanje raznolikih usluga članovima društvene zajednice uz potpuno uvažavanje ljudskih sloboda i prava na informiranost i školovanje s jedne strane, ali i uz svijest o profesionalnoj odgovornosti u uspostavi odgovarajućih službi i usluga, s druge strane.

Upravo o stupnju bibliotekarovih općih i stručnih znanja i vještina uvelike ovisi kvaliteta procesa u knjižničnomu sustavu i njegova odnosa s okruženjem, ali i budućnost stručnjaka koji mora odgovoriti na mnogobrojne izazove, intelektualne i tehničke prirode, koji nastaju kao posljedica pojačanih promjena u društvu. Ne zagovaramo staro Fossovo stajalište prema kojemu bi bibliotekar "(...)mogao ponizno i skromno preuzeti intelektualno vodstvo u svojoj sredini (...) jer je "(...)zasigurno logična osoba za intelektualnog vođu (...) čuvar intelektualnog bogatstva svojega grada; savjetnik svojim učenjacima, učitelj svojim učenicima i čuvar ključeva od trezora znanja, ali svakako držimo da svojim znanjima i vještinama bibliotekar može značajno pridonijeti razvoju svakog pojedinog korisnika koji mu se obraća. Još važnijim čini nam se zaključiti da je propitkivanje o poslanstvu profesije, premda uvijek nužno i izazovno, danas posebno važno - koja je svrha njegova djelovanja danas s mislima na sutra, zasnovana na znanjima koje mu je dalo jučer.